

Makale Geliş Tarihi: 26.09.2019
Kabul Tarihi: 06.12.2019

TÜREV ARAÇLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNDE DENETİM VE DENETİM KALİTESİNİN ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Öğr. Gör. Nazan Güngör KARYAĞDI
Bitlis Eren Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
Muhasebe ve Vergi Bölümü
ngkaryagdi@beu.edu.tr
Orcid: 0000-0003-3938-4147

Öğr. Gör. Dr. Mehmet Akif ERÇELİK
Bitlis Eren Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
Muhasebe ve Vergi Bölümü
maercelik@beu.edu.tr
Orcid: 0000-0001-6387-853X

Öz

Gerek Dünya’da gerekse ülkemizde son yıllarda finansal piyasalar oldukça gelişmiştir. Bununla beraber finansal piyasalarda yer alan finansal araçların kullanımı giderek yaygınlaşmıştır. Bu araçlar, opsiyon sözleşmeleri, forward ve futures sözleşmeleri, swap işlemlerini kapsamaktadır. Ancak bu araçların kullanımıyla ilgili zaman zaman bazı problemler söz konusu olmaktadır. Hem muhasebeleştirilmeleri yönünde hem de vergilendirilmeleri yönünde bilgi eksikliği, yeterli denetimin yapılmaması ya da denetim sürecinde yaşanan aksaklıklar bu problemlerin temel sebebi olarak görülebilir. Bu problemlerin giderilmemesi halinde işletmeler ve buna bağlı olarak finansal piyasalar olumsuz etkilenebilir. Bu açıdan hem finansal piyasalarda etkin bir şekilde kullanılan bu finansal araçların muhasebeleştirilmesi, vergilendirilmesi gibi işlemler hem de bunların başarılı bir şekilde denetlenmesi oldukça önem arz etmektedir.

Bu çalışmada türev araçların kullanımı ve muhasebeleştirilmesinde denetim ve denetim kalitesinin etkileri kavramsal olarak ortaya konularak, ortaya çıkan aksaklıkların denetim mekanizması sayesinde kontrol altına alınabilmesi ve ortaya çıkabilecek risklerin önceden azaltılabilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türev Araçlar, Denetim, Denetim Kalitesi

AN EVALUATION ON THE EFFECTS OF AUDIT AND AUDIT QUALITY IN THE ACCOUNTING OF DERIVATIVE INSTRUMENTS

Abstract

Financial markets have improved in recent years both in the world and in our country. Besides; the usage of financial instruments in financial markets has become increasingly widespread.

These instruments include option contracts, forward and futures contracts and swap transactions. However, there are some problems related to the usage of these tools from time to time. Lack of information about their accounting and taxation, lack of adequate supervision, or problems in the audit process can be seen as the main reason for these problems. If these problems are not solved, the enterprises and the financial markets may be affected negatively. In this respect, both the accounting and taxation of these financial instruments which are effectively used in financial markets' successful monitoring are crucial. For this purpose, in this study, the effects of the quality of auditing and auditing on the usage and accounting of the derivative instruments were determined. Thus, the resulting problems will be controlled by the control mechanism and it is aimed to reduce the risks beforehand.

Keywords: Derivative Instruments, Audit, Audit Quality

1. GİRİŞ

Çağımızda, giderek artan ticaret ve üretimin beraberinde rekabeti getirmesi; rekabetin ise her geçen gün daha sert şekillerde ortaya çıkması, hukuk devleti ilkelerinin bir gereği olarak denetimin önemini arttırmıştır. Ekonominin vazgeçilmez unsuru olan işletmelerde faaliyetlerin devamlılığı, ortaya çıkan risklerin ölçülebilmesi ve ortadan kaldırılması için gereken tedbirlerin alınması kaçınılmazdır. Bu bağlamda, en önemli sorumluluk işletme sahip ya da ortaklarına düşmektedir. Bunlar ise, işletme çıkarlarını en üst düzeyde tutabilmek, işletmelerinin sürekliliğini sağlayabilmek için bir takım bilgilere ihtiyaç duyarlar. Bu bilgiler, işletmenin kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılıp kullanılmadığı, işlerin işletme amaçları çerçevesinde yürütülüp yürütülmediği, işletmenin mali olaylarının doğruluğunun, güvenilirliğinin ve tarafsızlığının ölçülmesi gibi bilgileri kapsamaktadır.

İşletmeler sürekli globalleşen ekonomi içerisinde yer aldıkları için finansal nitelikte olan ya da olmayan birçok riskle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bundan dolayı, işletmeler ileride karşılaşılabilecekleri piyasa riski, likidite riski, faiz riski gibi risklerden korunmak amacı ile türev araçların kullanımına yönelebilmektedirler. Ancak türev araçları kullanırken birçok kistas ve dikkat edilmesi gereken husus vardır. Türev araçların manipülasyon aracı olarak kullanılması ve vergi

kanunlarına konu olmasından dolayı vergisel etkileri, muhasebeleştirilmesi işlemleri gibi hususlar dikkat edilmesi gereken önemli başlıklar içerisinde yer almaktadır. Bütün bunlar ise, kaliteli bir denetim mekanizması ile denetlenmeyi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda denetimin amacı, işletmenin faaliyet sonuçları ve finansal durumu hakkında bilgi sunulacak taraflara doğru ve güvenilir bilgi sunulmasını sağlamak için işletmenin finansal tablolarının denetim standartlarına uygun bir şekilde incelenmesidir. Bu bağlamda standartlara uygun olarak gerçekleştirilen denetim faaliyetleri, finansal açıdan yaşanan olası riskleri minimum düzeye indirerek işletmenin başarılı bir süreç geçirmesine katkı sağlamaktadır.

2. TÜREV ARAÇLAR VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Türev araçlar günümüzde oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir. Günlük hayatta sıklıkla karşılaştığımız pek çok ürüne ait türev sözleşmeleri mevcuttur. Petrol, buğday vb. hammadde ürünleri, bankalarca verilen çeşitli nitelikteki krediler ve ülkeler arası döviz kurlarına dayalı ürünler söz konusu türev kontratlarından bazılarıdır. Çok geniş bir kullanım alanı olması sebebiyle bugün türev araçların etki alanını tüm dünya olarak ifade etmek mümkündür (Ayaydın, 2018: 41).

Türev ürünler, teslimi ve ödemesi ileri bir tarihte yapılacak bir mal veya finansal aracın bugünden alınıp satıldığı sözleşmelerdir (Yücel, 2015: 3). Türev sözlük anlamı itibarıyla belirli bir varlıktan türetilmiş yeni bir varlık anlamına gelmektedir. Bu tanımdan yola çıkarak türev araçların bir başka varlığa dayanarak oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Böylece türev araçlar, değeri farklı bir finansal varlığın değerine bağlı olarak değişen varlıklar olarak adlandırılmaktadır. Yabancı literatürde “financial derivatives” olarak ifade edilmektedir. Türev araçlarının literatürde genel kabul görmüş olan bir tanımı IMF (Uluslararası Para Fonu) tarafından şu şekilde yapılmıştır: “Türev araçlar, belirli bir finansal ürüne, endekse ya da hammaddeye dayanan içinde belli bir finansal risk bulunduran ve finansal piyasalarda işlem gören finansal enstrümanlardır.” (Ayaydın, 2018: 41)

Türev ürünler, finansal bir ürünün değerinin döviz, altın, faiz, endeks, hisse senedi ve kur gibi finansal araçların değerine bağlı olarak düzenlenen sözleşmelerdir. Belirsizlik ve oynaklık firma ve finansal kuruluşların geleceğe dönük planlarını etkileyen en önemli olgular olmaktadır. Geleceğe dönük bu risklerden korunmanın yollarından en önemlisi türev ürünlerdir. Türev ürünler korunma yolu olmakla birlikte fiyat artış ve azalışlarına bağlı kar elde etmek ve spekülasyon amacıyla da kullanılabilen finansal araçlardır. Özellikle organize borsalarda

işlem gören türev ürünler spekülasyon için kullanılabilir. Türev ürünler tezgâh üstü piyasalarda ve organize borsalarda işlem gören ürünler olarak ikiye ayrılabilir. Forward, futures, opsiyon ve swap sözleşmeleri en yaygın kullanılan türev ürünlerdir. Tezgah üstü piyasalarda türev ürünlerin el değiştirmesi veya yeni sözleşme yapılması iki bireyin karşılıklı görüşmesi yoluyla olmaktadır. Bu sözleşmeler her hangi bir organize borsa bünyesi dışında işlem gören sözleşmelerdir (Kayahan, 2009: 24).

Ülkemizde 1980 yılına kadar uygulanan ekonomik yapıya baktığımızda türev araçların gelişmesi için uygun bir ekonomik yapı olduğu söylenemez. Bu tarihe kadarki dönem; Türkiye’ de devletçi anlayışın ağır bastığı, dışa kapalı, sabit kur sisteminin uygulandığı dönemdir. Bu dönemde tarımsal ürünlerin fiyatları ve faiz oranları tamamen devlet tarafından ve tek taraflı olarak belirlenmekteydi. Ayrıca 1980’e kadar dövizin serbest alım satımı da yasaktı. Türev piyasaların oluşumu ve işlemi için temel şartlardan biri, fiyatın tamamen piyasa koşullarına göre belirlenmesi iken bu dönemdeki piyasa şartlarının zayıflığı bu piyasanın doğması ve gelişimini engellemiştir (Ayaydın, 2018: 44). Ülkemizde 1980 yılından sonra ihracata dayalı büyüme anlayışı benimsenerek faiz oranı üzerindeki engeller kaldırılarak serbest piyasa şartlarının geçerliliğine hız verilmiştir. Dövizde serbest kur anlayışı ise 2002 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye’de türev araçlar piyasada kendilerine yer edinmeye başlamışlardır (Ersoy, 2011: 66-67).

2.1. Türev Araçlar ve İşleyişleri

Türev araçların kullanımı oldukça geniş bir faaliyet alanına sahiptir. Bu sebeple çok sayıda ve çeşitte türev araç bulunduğunu söylemek mümkündür. Bahse konu türev araçlar ortak özellikleri dikkate alınarak ikiye ayrılmıştır: Faize dayalı türev ürünler; faiz swapları, faiz forward anlaşmaları, faiz future’ları ve opsiyonlardan oluşmaktadır. Dövizle bağlı türev ürünler, para future ve swapları, ileri tarihli forwardlar ve opsiyonlar ile bunların değişik versiyonlarından oluşmaktadır. Hem faize hem de dövizle bağlı türev ürünler, uluslararası pazarların birbirleri ile iletişimine büyük katkılar sunmaktadır (Ayaydın, 2018: 50).

Türev ürünler; organize borsada işlem görenler ve tezgahüstü piyasada alım satımı gerçekleştirenler olarak temel iki parçaya bölünebilmektedir. Yoğun olarak kullanılan türev ürünler futures, forward, opsiyon ve swap sözleşmeleridir (Yücel, 2015: 25). Future ve Option sözleşmeleri yoğun olarak organize borsada işlem gören türev

ürünler olurken, Forward ve Swap sözleşmeleri daha çok tezgahüstü piyasalarda el değiştirmektedir (Küçükkocaoğlu, 2019).

2.1.1. Futures Sözleşmeleri ve Muhasebeleştirilmesi

Future sözleşmeleri, vadeli işlem sözleşmeleridir. Future işlemler, gecikmeli teslim şartı taşıyan sözleşmeleri kapsayan sözleşmeler olup organize piyasalarda işlem görmektedirler (Ayaydın, 2018: 52). Başka bir ifadeyle, futures sözleşmesi “belli nitelikteki ve belli miktardaki bir malın veya mali enstrümanın, gelecekteki önceden belirlenmiş herhangi bir tarihte, yine önceden belirlenmiş bir fiyat üzerinden teslimini hükme bağlayan yasal bir sözleşmedir” Futures sözleşmesi özünde, alım satım işleminin fiyatının bugünden belirlenip alımın ileri bir tarihte gerçekleşeceğinin hüküm altına alınmasıdır. Satıcı, belirli bir finansal aracın standart bir miktarını belirlenen tarihte ve önceden karşılıklı olarak kararlaştırılmış fiyattan teslim etmeyi taahhüt ederken alıcı da teslimatı kabul etmeyi üstlenir (Yücel, 2015: 34).

Kullanım şekillerinin benzer olması sebebiyle “forward” ve “future” sözleşmeler arası ayrım zor yapılabilmektedir. Ancak future sözleşmeleri, birbiri ardına düzenlenmiş forward sözleşmeler bütünü olarak ifade etmek mümkündür Forward işlemlerde vade zamanı geldikçe kar/zarar hesaplanarak netleşme yapılırken, future işlemlerde her gün kar/zarar hesabı ortaya konularak netleşme gerçekleştirilmektedir. Düzenli olarak forward kontratları düzenlendiği durumlarda (örneğin, bir gün forward bağlanması, ertesi gün sözleşmeye göre aradaki farkın ödenmesi ve sonraki gün yeniden forward bağlanması vb.) bu işlemler bütünü ile future kontrat ortaya çıkmış olmaktadır (Ayaydın, 2018: 53).

Futures sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde aşağıdaki kurallara uyulması gerekir.

1. Mali tablo düzenleme dönemlerinde (aylık, 3 aylık... gibi) kontrat kazancı ya da zararının hesaplanarak nazım hesaplarda gösterilmesi gerekir. Kontrat kazanç ya da zararının nazım hesaplarda gösterilmesinin nedeni bilgi verme amacından kaynaklanmaktadır. İşlem ile ilgili gerçek kâr ya da zarar kontrat süresinin sonunda kesinleşecektir.

2. Futures piyasalarında kontrat alıp satanların yatırmak zorunda oldukları marjın, bir depozit niteliğinde olduğundan alacak şeklinde kaydedilmelidir.

3. Bilindiği gibi futures kontratlarında borsa nezdindeki alıcı ve satıcı hesapları arasındaki fiyat değişimlerine paralel olarak günlük aktarma yapılmaktadır. Ancak alıcı ile satıcının kayıtlarında izlenen

marjın hesaplarına ek marjın yatırılması veya marjın hesabından para çekilmesi durumunda kayıt yapılır.

4. Mevcut bir pozisyonu hedge etmek veya fiyat değişikliklerinden kazanç sağlamak amacıyla kullanılan futures kontratlarında, işlemin sonucunda gerçekleşen kazanç ve zararların muhasebeleştirilmesinde işlemin hedge ya da spekülasyon amaçlı olmasına göre farklılık söz konusudur (Örten & Örten, 2001: 18).

Örnek Uygulama:

ABC A.Ş. 31.03.2018 tarihinde KLM A.Ş.'den 300.000 USD tutarında bir makineyi satın almak için aralarında anlaşmışlardır. Alıcı firma olan ABC A.Ş. döviz riskinden korunmak amacıyla döviz future sözleşmesi satın almayı tercih etmiştir. Sözleşme ilgili detaylar şöyledir:

Sözleşme Tarihi: 01.01.2018

Kur: 1 USD: 3,60

Vade Tarihi: 31.03.2018

Sözleşme Miktarı: 300.000 USD

Teminat Mektubu: 10.000 USD

31.03.2018 Tarihine Göre Meydana Gelen Kur Değişim Miktarları Şöyledir:

Tarih	31.01.2018	28.02.2018	31.03.2018
1 USD	3,80	3,90	3,70

Muhasebe Kayıtları Şöyledir:

01.01.2018

97X	Türev Araç	Sözleşmeden Borçlular	1.080.000,-	
97X.02	Futures	Sözleşmeden Borçlular		1.080.000,-
97X	Türev Araç	Sözleşmeden Alacaklar		
97X.02	Futures	Sözleşmeden Alacaklar		
Nazım Hesap Kaydı				

Teminat Mektubunun Kaydı ise şöyledir:

91X Teminat Mektubundan Borçlar	36.000,-	
---------------------------------	----------	--

91X Teminat Mektubundan Alacaklar Teminat Mektubu Kaydı		36.000,-
--	--	----------

31.01.2018 Tarihindeki Kur Değişiminin Muhasebe Kaydı:

11X Türev Araçlar 11X.02 Futures Sözleşme	60.000,-	60.000,-
56X Türev Araç Ger. Uygun Değerleme Farkları 56X Futures Sözleşme		
Kur Değişim Kaydı		

28.02.2018 Tarihindeki Kur Değişiminin Muhasebe Kaydı:

11X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 11X.02 Futures Sözleşme	30.000,-	30.000,-
56X Türev Araç Ger. Uygun Değer. Farkı 56X.02 Futures Sözleşme		
Kur Değişim Kaydı		

31.03.2018 Tarihindeki Kur Değişiminin Muhasebe Kaydı:

56X Türev Araç Gereç. Uygun Değer. Farkları 56X.02 Futures Sözleşme	60.000,-	60.000,-
11X Türev Araç Değer Düşüklüğü Karşılığı		

Future sözleşmesinin piyasa fiyatı ise şöyledir:

$$300.000 \text{ USD} * 3,70 = 1.110.000,-$$

$$300.000 \text{ USD} * 3,60 = 1.080.000,-$$

$$1.110.000 - 1.080.000 = 30.000,- \text{ TL}$$

31.03.2018

320 Satıcılar 11X Türev Araçlar Değer Düşüklüğü Karşılığı	1.110.000,- 30.000,-	
102 Bankalar 11X Türev Araçlar 11X Futures Sözleşme Makinenin Ödeme Kaydı		1.080.000,- 60.000,-

31.03.2018

253 Tesis, Makine ve Cihazlar	1.110.000,-	
320 Satıcılar Makine Satın Alma Kaydı		1.110.000,-

31.03.2018

97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklar	1.080.000,-	
97X.02 Futures Sözleşmeden Alacaklar		1.080.000,-
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular		
97X.02 Futures Sözleşmeden Borçlular		
Hesapların Kapatılması Kaydı		
91X Teminat Mektubundan Alacaklar	36.000,-	
91X Teminat Mektubundan Borçlar		36.000,-
Teminat Mektubunun Geri Alınması Kaydı		

31.03.2018

56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları	30.000,-	
56X.02 Futures Sözleşme		
253 Tesis Makine Cihaz Değerleme Farkının Kaydı		30.000,-

2.1.2. Forward Sözleşmeleri ve Muhasebeleştirilmesi

Bir varlığın değişimine ilişkin olarak belirlenen bir vade ve fiyat üzerinden alıcılar ve satıcılar arasında yapılan anlaşmaların genel adıdır. Forward işlemler, vadeli işlemlere ait ilk örneklerdendir. Bu türev ürünün özelliği, bir varlığın gelecekteki fiyatının bugünden belirlenerek alım satımına imkân tanınmasını yani sıra imzalanan kontratla tarafların ikisine de çeşitli yükümlülükler getirmesidir. Forward işlemlerin doğuşu 18.yüzyılda deniz taşımacılığı yapan tüccarların faaliyetleri sonucu gerçekleşmiştir. Tezgâh üstü olarak

nitelendirilen piyasalarda banka ile müşteri arasında gerçekleşmektedir. Belirlenen vadenin sonuna kadar herhangi bir nakit akışı olmadan vade sonuna gelindiğinde teslim yapılmaktadır. Bu türev aracı türü, organize piyasalarda geçerli olmayıp, sadece tezgâh üstü piyasaya ait bir üründür (Ayaydın, 2018: 50). Forward sözleşmeleri; gelecekte meydana gelebilecek fiyat değişikliklerinin neden olabileceği risklerden kaynaklanacak zararı en aza indirmek amacıyla yapılmaktadır (Karadağ, 2008: 7).

Muhasebe uygulamaları açısından forward sözleşmesi ile ilgili mali olaylar şu şekilde sıralanabilir:

- Forward sözleşmesinin yapılması,
- Forward döviz sözleşmeleri için forward sözleşmesine ilişkin prim/iskontonun kontrat vadesi boyunca amortizasyonu,
- Ticari ürün ve döviz forward sözleşmelerinin vade sonunda sözleşmeye konu olan mal veya dövizin teslimi ve sözleşme fiyatından bedelinin ödenmesi, faiz forward sözleşmelerinde faiz farkı tahsilat veya ödemesi (Parlakaya, 2005: 22).

Örnek Uygulama:

ABC A.Ş. 01.01.2018 tarihinde forward sözleşmesi kapsamında KLM A.Ş.'den kg fiyatı 120,-TL'den olmak koşuluyla 60.000 kg buğday almıştır. Vadesi 30.09.2018 olmak suretiyle sözleşme imzalanmış ve ABC A.Ş. KLM A.Ş.'ne sorumluluklar açısından garanti mektubu vermiştir.

Buğday Fiyatlarındaki Değişim Şöyledir:

Tarih	31.03.2018	30.06.2018	30.09.2018
1kg fiyatı (TL)	125	135	150

01.01.2018

97X	Türev Araç	Sözleşmeden Borçlular	7200.000,-	
97X.01	Forward	Sözleşmeden Borçlular		7200.000,-
97X	Türev Araç	Sözleşmeden Alacaklılar		
97X.01	Forward	Sözleşmeden Alacaklılar		
Sözleşme Kaydı				

01.01.2018

91X Teminat Mektubundan Borçlar	7200.000,-	
91X Teminat Mektubundan Alacaklar Teminat Mektubu Kaydı		7200.000,-

31.03.2018

11X Türev Araçlar 11X.01 Forward Sözleşme	300.000,-	
64X Türev Araç Sözleşme Karı Fiyatlardaki Değişimin Kaydı		300.000,-

30.06.2018

11X Türev Araçlar 11X.01 Forward Sözleşme	600.000,-	
64X Türev Araç Sözleşme Karı Fiyatlardaki Değişimin Kaydı		600.000,-

30.09.2018

11X Türev Araçlar 11X.01 Forward Sözleşme	900.000,-	
64X Türev Araç Sözleşme Karı Fiyatlardaki Değişimin Kaydı		900.000,-

Forward Sözleşme Bedeli: $60.000 * 120 = 7200.000,-$
 Forward Piyasa Bedeli: $60.000 * 150 = 9.000.000,-$
 $9.000.000 - 7200.000 = 1.800.000,-$ TL

30.09.2018

150 İlk Madde Malzeme	9.000.000,-	
100 Kasa		7.200.000,-
11X Türev Araç 11X.01		1.800.000,-
Forward Sözleşme Mal alış Kaydı		

30.09.2018

97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar	7.200.000,-	
---	-------------	--

97X.01 Forward Alacaklılar	Sözleşmeden		7.200.000,-
97X Türev Araç Borçlular	Sözleşmeden		
97X.01 Forward Borçlular	Sözleşmeden		
Nazım Hesapların Kapatılması kaydı			

30.09.2018

91X Teminat Mektubundan Alacaklar		7.200.000,-	
91X Teminat Mektubundan Borçlar			7.200.000,-
Teminat Mektubunun Geri Alınması Kaydı			

2.1.3. Swap Sözleşmeleri ve Muhasebeleştirilmesi

Swap sözleşmeleri, sözleşmeye esas varlığa ait yükümlülüklerinin, bir süre boyunca taraflar arasında karşılıklı olarak değiştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen sözleşmeler olarak tanımlanmaktadır (Selvi, 2000: 62).

Swap, faiz ve kur riskinin yönetiminde finans yöneticilerine yeni olanaklar sağlamaktadır. Swap sözleşmelerinin hızla gelişmesinin nedenlerinden birisi de, opsiyonlarla birlikte kullanılmalarıdır (Ceylan & Korkmaz, 2004: 76). Swap sözleşmelerinin muhasebeleştirilmeleri de diğer türev araçlarına benzemektedir. Bu sözleşmeler genellikle bir *aracı* tarafından yapılmakta olup genelde bu alıcılar bankalardır. Swap sözleşmelerinde ayrıca komisyonda ödenmektedir. Ödenen komisyonun swap sözleşmesinin maliyetini arttırıcı etkisini dikkate almak gerekir. Bu komisyon ayrıca sözleşmenin gerçekleşmeme riskine karşı aracının yani bankanın garantörlüğünü temsil etmektedir (Ayaydın, 2018: 116). Swaplar, daha çok hedging amacıyla kullanılmaktadır. Swap işlemlerine ilişkin muhasebe kayıtları yapılırken şu ilkelere uyulması gerekir:

- Faiz swaplarında, swap kazanç ve kayıpları swap faiz ödeme ve transfer tarihlerinde hesaplanarak kaydedilir.
- Swap işleminin hedge ya da spekülasyon amaçlı olmasına göre, işlemlerin muhasebeleştirilmesinde farklılık olmaktadır (Yücel, 2015: 66).

Muhasebe uygulamaları açısından swap işlemleri ile ilgili mali olaylar şu şekilde sıralanabilir:

- Swap anlaşmasının yapılması,
- Para swaplarında anapara değiş-tokuşu,
- Faiz swaplarında swap faiz farkı ödeme ya da tahsili,
- Para swaplarında tarafların kullandıkları anaparalara ilişkin faizlerin transferi (Parlakkaya, 2005: 92).

•
Örnek Uygulama:

ABC A.Ş. para swapı yapmak istemiş ve bu amaçla X bankası ile anlaşmıştır. 01.07.2018 tarihinde bankadaki hesabından 200.000 USD vererek karşılığında 120.000 EURO almak istemiş ve anlaşmışlardır. Değişimdeki faiz oranları EURO için % 5 ve USD için ise % 6 olarak anlaşılmıştır. Anaparaların geri ödenmesi için ise 30.09.2018 olarak mutabakata varılmıştır.

Kur bilgileri şöyledir:

01.07.2018	1 EURO = 3.00	1 USD = 1,80
30.09.2018	1 EURO = 3,20	1 USD = 2,60

01.07.2018

97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular	360.000,-	
97X.04 Swap Sözleşmeden Borçlular		360.000,-
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklar		
97X.04 Swap Sözleşmeden Alacaklar		
Sözleşme Kaydı		

01.07.2018

11X Türev Araçlar	360.000,-	360.000,-
11X.04 Swap Sözleşme		
102 Bankalar		
USD Takası Kaydı		
102 Bankalar	360.000,-	
11X Türev Araçlar		360.000,-
11X.04 Swap Sözleşme		
EURO Takası Kaydı		

30.09.2018

65X Türev Araç Sözleşme Zararları	4.800,-	
102 Bankalar Faiz Gider Kaydı (ERUO)		4.800,-
102 Bankalar 64X Türev Araç Sözleşme Karı Faiz Geliri Kaydı (USD)	7.800,-	7.800,-
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklar	360.000,-	
97X.04 Swap Sözleşmeden Alacaklar		360.000,-
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlar		
97X.04 Swap Sözleşmeden Borçlar Nazım Hesapların Kapanış Kaydı		

2.1.4. Opsiyon Sözleşmeleri ve Muhasebeleştirilmesi

Opsiyon, aslında bir menkul kıymet değil, alıcı tarafın cayma hakkı olan vadeli bir kontrat alım satımı olarak tanımlanır (Örten & Örten, 2001: 36). Opsiyon kullanımının temel amacı, portföy yönetiminde karşılaşılabilecek muhtemel riskleri azaltmaktır. Örnek olarak, bir hisse senedine klasik olarak yatırım yapıldığında hisse senedinin değerinin bir anda düşmesi durumunda büyük kayıplar olacaktır. Ancak, hisse senedi için alım opsiyonunun satın alınması durumunda böyle bir olay yaşanması halinde bu alım opsiyonu için yatırılan prim kadar bir kayıp söz konusu olacaktır. Opsiyonların varlığı bilhassa büyük yatırımcılar için daha uygun borçlanma ya da borç verme imkânı demektir. Yatırım yapılan firmaların kar payı dağıtım politikalarında beklenmedik bir değişiklik olması durumlarına karşı da bir korumaya sahiptir. Örneğin, yüksek temettü ödemesi ile bilinen bir şirkete yapılan yatırım sırasında bu şirketin hisse senetlerinin satış opsiyonu da satın alınırsa, şirketin ani bir kararla temettü ödememe kararı alması durumunda satış opsiyonu kullanılarak bahse konu hisse senedi belirli bir değerden elden çıkarılmış olacaktır (Ayaydın, 2018: 56).

Opsiyon sözleşmelerinde önemli olan sözleşmenin fiyatının belirlenmesine etki eden değişkenleridir. Sözleşmede yatırımcıyı

yakından ilgilendiren ve yönlendiren alım satım kararlarında opsiyon değerine ulaşmak bu değişkenlerin belirlenmesiyle mümkündür. Alım ve satım opsiyonu olarak ikiye ayrılan opsiyon türleri alıcısına ve satıcısına çeşitli hak ve yükümlülükler getirmektedir (Yücel, 2015: 51).

Alım opsiyonu, opsiyonun alıcısına opsiyona konu olan ürünle ilgili alım veya satım sözleşmesini satın alma hakkını veren türüdür. Alım opsiyonunda, alıcı için herhangi bir yükümlülük olmadan ve cayma hakkına sahip olarak alım ve satım kontratını satın alma hakkı, satıcı için cayma hakkı olmadan alım ve satım kontratını satma yükümlülüğü söz konusu olmaktadır (Örten & Örten, 2001: 38).

Satım opsiyonu, alıcısına opsiyona konu olan ürünle ilgili alım veya satım sözleşmesini satma hakkı vermektedir. Bu opsiyonda da işleme konu olan yine alım veya satım sözleşmesidir. Ancak, bu opsiyonda alıcının hakkı, alım opsiyonunda olduğu gibi alım veya satım kontratı satın almayı değil, satmayı kapsamına almaktadır. Satıcının cayma hakkı yoktur ve işleme konu olan alım veya satım konusu ürünü sözleşmede belirlenen fiyattan ve sözleşme koşullarına uygun olarak satın almakla zorunludur (Yücel, 2015: 52).

Muhasebe uygulamaları açısından opsiyon kontratı ile ilgili mali olaylar şu şekilde sıralanabilir:

- Opsiyon kontratının alımı ya da satışı,
- Opsiyon priminin tahsili ya da ödenmesi,
- Borsa opsiyonları için satıcının marjın ödemesi,
- Kontrat değerindeki değişmelerin dönemler itibariyle kaydı,
- Opsiyonun kullanılıp-kullanılmama kararı.
- Borsa opsiyonları için marjın iadesi (Parlakkaya, 2005: 96).

Opsiyon sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde uyulması gereken ilkeler şunlardır:

1. Mali tablo düzenleme dönemlerinde (aylık, 3 aylık... gibi) sözleşme kazancının hesaplanarak nazım hesaplarda gösterilmesi gerekir. Sözleşme kazancının nazım hesaplarda gösterilmesinin nedeni bilgi verme amacından kaynaklanmaktadır. Sözleşme ile ilgili gerçek sonuç opsiyonun kullanılma tarihinde ya da opsiyon vadesinde belli olacaktır. Ancak opsiyonun zararlı sonuçlanması mümkün değildir. Çünkü zararda opsiyonlar için, opsiyon sahibi, opsiyonu kullanmaz.

2. Opsiyon işleminin muhasebeleştirilmesinde, işlemin hedge ya da spekülasyon amaçlı olmasına göre farklılık söz konusudur.

Örnek Uygulama:

ABC A.Ş. 01.07.2018 tarihinde yurtdışındaki XYZ A.Ş.'den 200.000 EURO tutarında satın almıştır. ABC A.Ş. kur riskinden korunmak amacıyla opsiyon sözleşmesi satın almıştır. Sözleşme tarihi

01.01.2018 tarihidir. Sözleşme kuru ise EURO başına 4.00,- TL'dir. Vade tarihi ise 30.09.2018'dir. Opsiyon miktarı ise 15 adet olup; opsiyon fiyatı ise 10.000 EURO, opsiyon primi ise her bir EURO için 0,050 EURO/TL'dir.

Kurdaki Değişim Şöyledir:

Tarih	01.07.2018	30.09.2018
1 EURO	4.50	4,60

01.07.2018

153 Ticari Mallar	900.000,-	
320 Satıcılar Mal Alış Kaydı		900.000,-

01.07.2018

11X Türev Araçlar	7.500,-	
11X.03 Opsiyon Sözleşme		7.500,-
102 Bankalar Opsiyon Sözleşme Kaydı		
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular 97X.03 Opsiyon Sözleşme	600.000,-	
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklar 97X.03 Opsiyon Sözleşme Sözleşme Kaydı		600.000,-

65X Türev Araç Sözleşme Zararları	2.500,-	
11X Türev Araçlar 11X.03 Opsiyon Sözleşme Opsiyon Sözleşme Kaydı (31.07.2018)		2.500,-
65X Türev Araç Sözleşme Zararları	2.500,-	
11X Türev Araçlar 11X.03 Opsiyon Sözleşme Opsiyon Sözleşme Kaydı (31.08.2018)		2.500,-

65X Türev Araç Sözleşme Zararları	2.500,-	
11X Türev Araçlar 11X.03 Opsiyon Sözleşme Opsiyon Sözleşme Kaydı (30.09.2018)		2.500,-

30.09.2018

11X Türev Araçlar 11X.03 Opsiyon Sözleşme	90.000,-	
Türev Araç Sözleşme 64X Karları Kur Değişim Kaydı		90.000,-
656 Kambiyo Zararları	1.000,-	
320 Satıcılar		1.000,-
Satıcıya Borcun Kur Farkı Kaydı		

Opsiyon Sözleşme Fiyatı: $10.000 * 15 * 4,60 = 690.000,-$ Opsiyon Sözleşme Bedeli: $10.000 * 15 * 4,00 = 600.000,-$ $690.000 - 600.000 = 90.000,-$ TL

30.09.2018

320 Satıcılar	690.000,-	
102 Bankalar 11X Türev Araçlar 11X.03 Opsiyon Sözleşme Opsiyon Sözleşmesinin Sona Erme Kaydı		600.000, 90.000,-
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacak 97X.03 Opsiyon Sözleşmeden Alacak	600.000,-	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlar 97X.03 Opsiyon Sözleşmeden Borçlar Nazım Hesapların Kapatılması Kaydı		600.000,-

3. DENETİM VE DENETİM KALİTESİ KAVRAMLARI

Denetim, iktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili iddiaların önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçları ilgi duyanlara bildirmek amacıyla tarafsızca kanıt toplayan ve bu kanıtları değerleyen sistematik bir süreçtir (Güredin, 1995: 5). Başka bir tanıma göre ise denetim, işletmenin mali nitelikli işlemlerine ait belgelerde yer

alan verilerin defterlere doğru kaydedilip kaydedilmediğinin, defterlerde yer alan bilgilerin finansal tablolara doğru aktarılıp aktarılmadığının ve finansal tabloların, bu tabloları kullanarak karar verecek olan tarafların kararlarını etkileyecek derecede hata, hile ve usulsüzlük içerip içermediğinin tespit edilmesi amacıyla yetkilendirilmiş bağımsız kişi veya kurumlarca yeterli ve uygun kanıt toplanması ve toplanan kanıtların değerlendirilerek sonucun raporlanması sürecidir (Karahan, 2018: 4-5). Algılanan denetim kalitesi, finansal tablo kullanıcılarının algılarına dayanırken, fiili denetim kalitesi denetçinin finansal tablolardaki yanlışlıkları ortaya çıkarma ve kamuya açıklama olasılığını ifade etmektedir (Bozdoğan, 2014: 28).

Denetim tanımında yer alan unsurlar ve özellikleri şöyle sıralanabilir:

Denetim bir süreçtir: Denetimin sistematik bir süreç olmasından kastedilen dinamik bir faaliyet olduğudur. Bu dinamik faaliyet denetçinin bir denetim görüşüne ulaşabilmek için gerekli olan bilgi ve belgeleri elde etmesi, değerlendirmesi ve görüşünü denetim raporu ile ilgili taraflara iletmesi aşamalarından ibarettir.

İktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili iddialar: İşletme yönetiminin iddiası niteliğindeki finansal tablolar ve ekonomik faaliyetler ile ilgili raporlar bağımsız denetçiye sunulur. Denetçi, bu iddiaların doğruluğunu ve güvenilirliğini belirlemek amacıyla gerekli incelemeleri yapar.

Uygunluk derecesi: Yönetimin bildirim ve iddialarının önceden saptanmış ölçütlerle ne derece uyum içinde bulunduğu belirlenmesidir.

Önceden saptanmış ölçütler: Yönetimin iddialarının doğruluğunun ve güvenilirliğinin tespit edilmesi amacıyla karşılaştırıldıkları ölçütlerdir. Bu ölçütler kanunlar, işletme yönetiminin belirlediği hedefler, bütçeler ve yetkili kuruluşlarca saptanmış genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri olabilir.

Tarafsızca kanıt toplama ve kanıtları değerlendirme: Mesleğinde uzman ve bağımsız bir kişi olarak denetçinin, işletme yönetimin iddialarını tarafsız ve önyargısız bir şekilde özenle incelemesi ve sonuçlarını titizlikle değerlendirmesi ifade edilmektedir.

İlgi duyanlar: İşletmenin finansal tablolarına dayanarak karar alacak menfaat gruplarını ve genel anlamda kamuyu ifade etmektedir. Menfaat grupları denetim raporunu kullanarak bir karar alacak olan gerçek ve tüzel kişilerdir. Ortaklar, yöneticiler, kredi kuruluşları, müşteriler ve kamu maliyesi menfaat gruplarına örnek olarak verilebilir.

Sonuçları bildirme: Denetim sürecinin sonu olan sonuç bildirme aşamasında denetçi, yapmış olduğu incelemelere dayanarak yönetimin iddialarının doğruluğunu ve güvenilirliğini onaylar ya da reddeder. Denetçi elde ettiği bulguları ve ulaştığı görüşünü yazılı bir rapor ile açıklar. Denetçi, düzenlediği raporda hiçbir zaman finansal tabloların doğruluğu konusunda yüzde yüz bir güvence vermez (Güredin , 2014: 11-12).

Denetim kalitesi için yapılan tanımlar finansal raporlama sürecinde yer alan tüm menfaat gruplarının algılarına göre farklılık arz etmektedir. Mali tablo kullanıcılarına göre finansal tablolarda önemli yanlışlıkların bulunmaması iken, bağımsız denetçilere göre denetim kalitesi müşteri işletmenin denetim metodolojisine göre başarılı bir şekilde denetlenmesidir. Denetim firmalarına göre denetim kalitesi, denetim sürecinde karşılaşılan problemlerle başa çıkmayı sağlayacak bir sistemin dizayn edilmesidir. Düzenleyici kurumlar açısından denetim kalitesi ise denetimin mesleki standartlara uygun bir şekilde yürütülmesidir. Sonuç olarak kamuoyu kaliteli denetimi, piyasa ya da işletmeler için ekonomik sorunları önleyen bir yapı olarak görmektedir (Şenyiğit & Zeytinoğlu, 2014: 81). Denetim kalitesi ile ilgili bir diğer önemli husus ise, ortaya çıkan denetim hatalarının münferit hatalar mı yoksa biraz daha sistematik bir şekilde ortaya çıkan hatalar mı olduğuna karar verilmesidir (Acar , Senal , & Usul , 2011: 275). Denetimin birbirini takip eden çeşitli aşamalardan geçmek suretiyle belirli bir sistematik dâhilinde yapılması, denetim kalitesinin güvence altına alınmasında etkili olacaktır. Denetim firmasının, denetim faaliyetinden beklenen sonuçları sağlayacak ve bunu güvence altına alacak bir sisteme sahip olması denetimin kalitesinin sağlanması için bir ön koşuldur (Balsarı, 2016: 9).

Denetim kalitesi, işletmenin finansal tablolarında yer alan önemli yanlışlık riskinin denetçi tarafından ortaya çıkarılması ve raporlanması olasılığıdır. Tanımda yer alan olasılık ifadesi denetçinin denetlenen işletmeden ne ölçüde bağımsız olduğunu vurgulamak amacıyla kullanılmıştır (Karahana, 2018: 51).

4. TÜREV ARAÇLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNDE DENETİM VE DENETİM KALİTESİNİN ETKİLERİ

Her geçen gün firmaların mali yapılarının doğru analiz edilerek buna uygun yönetim stratejilerinin belirlenmesi önem kazanmaktadır. Bu husus günümüzde başarılı bir işletme yönetiminin temel gerekleri arasında yer almaktadır. Burada öne çıkan en önemli faktör ise şirket muhasebesinin gerektiği şekilde işlenmesi ve buradan elde edilen

sonuçların doğru analiz edilmesidir. Muhasebe kavramı, işletmelerin tüm varlık ve yükümlülüklerinin usulüne uygun olarak kaydedilmesi, gruplandırılması ve bu verilerin şirketin finansal raporları aracılığıyla analiz edilip, yorumlanmasını içermektedir (Önce, 1995: 43-44). Firmaların alacakları kararlardaki en önemli dayanakları firmanın finansal raporlarıdır. Bu sebeple finansal raporların içerdiği bilgilerin güvenilir, kolay anlaşılabilir, şirket ihtiyaçlarına uygun hazırlanmış, karşılaştırılabilir vb. özelliklere sahip olması bir gerekliliktir. Finansal tablo kullanıcılarının güvenilir ve doğru bilgiye ulaşmaları için mali tabloların denetimi önemlidir. Denetlenmiş olan mali tablolar güven ortamının oluşmasına katkıda bulunarak piyasanın etkili ve verimli çalışmasını sağlar. Bu ortamın oluşabilmesi için en temel nokta mali tablolara aktarılan muhasebe bilgi ve belgelerin doğru, hata ve hileden uzak, muhasebe standartlarına uygun olması gerekir. Bu da kaliteli bir denetim sürecinin çıktıları içerisinde yer alır. Kaliteli bir denetim sonucunda oluşturulacak kaliteli kanıtlar ve raporlar birçok açıdan firmalara faydalı olacaktır.

Türev finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve bunlara ait risklerin finansal tablolarda doğru bir şekilde gösterilmesi ve kamuya açıklanması hususları, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından hazırlanan, Türkiye Muhasebe Standartları/Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TMS/IFRS) adı verilerek kullanıma sunulmuştur. Bunlar: TMS 39 “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme”, TMS 32 “Finansal Araçlar: Sunum”, IFRS 7 “Finansal Araçlar: Açıklamalar” ve IFRS 9 “Finansal Araçlar”dır.

TMS 39’da, türev araçlar, finansal aracın değerinin belirli bir faiz haddi, menkul kıymet veya mal fiyatı, döviz kuru, fiyat veya oran endeksleri, kredi derecelendirmesi veya endeksi veya benzeri değişkenlerde meydana gelen değişikliklere bağlı olarak değişmesi olarak ifade edilmiştir. Temel muhasebe standartlarından olan “kayıt altına alma” konusu türev araçlar için yapılan sözleşmede yer alan tüm hak ve yükümlülüklerin mali tablolarda gösterilmesini içermektedir. TMS 32’de hangi araçların türev ürün kapsamında muhasebeleştirilmesi gerektiği belirlenmişken, türev ürünlere ait kayıt ve değerlendirme işlemleri TMS 39’da ele alınmıştır. Genel itibarıyla türev ürünler sözleşmenin taraflarından biri için finansal bir kazanç elde etme şeklinde iken, sözleşmenin diğer tarafı için finansal olarak borç sonlandırma ya da finansal varlık verilmesi anlamına gelmektedir. IFRS 7’de Standardın amacı, finansal araçlara ilişkin kamuoyuna yapılması gereken açıklamalar hakkında ilkeleri sıralamaktadır. IFRS 7’de, finansal araçlar ve riskten korunma muhasebesi kapsamında türev ürünler ile ilgili kamuoyuna yapılması gereken bilgilendirmeler,

finansal riskten korunma işlemi ile finansal riskten korunma araçlarının niteliği ve raporlama anındaki gerçeğe uygun değerlerin ne olduğunun açıkça belirtilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. TFRS 9'da; finansal araçların sınıflandırılmasını, tutarının belirlenmesini, ilk muhasebe kayıtlarına alınıp değerlerinin hesaplanmasını, gelecekteki nakit akışlarına etkisini, belirsizlikler varsa bunlara ilişkin değerlendirmeleri ve finansal araçlara ilişkin ihtiyaca uygun, faydalı bilgiyi sunacak esaslar belirlenmiştir (Ayaydın, 2018: 94-96).

Görüldüğü gibi diğer muhasebe işlemlerinde olduğu gibi türev araçların da muhasebeleştirilmesinde söz konusu standartlara uyum olmazsa olmazdandır. Çünkü türev ürünlerin riskten korunma aracı olarak tanımlanması gerekmektedir. Bu da işlemlerin tarafsız bir şekilde yapılması ve ilgili hesaplara aktarılması; denetlenmesi sonucunda finansal tablolara gerçeğe uygun kriterlere uyumlu bir şekilde aktarılmasını sağlayacaktır. Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesinde oldukça önem arz eden gerçeğe uygun değer, modern muhasebe ile gelişim gösteren bir kavramdır. TMS 39'a göre, alış -verişe konu olan taraflar arasında pazarlık olduğu ortamlarda herhangi bir varlığın el değiştirme durumunda ortaya çıkan tutar olarak tanımlanır. Bütün bunlara istinaden, türev araçların da gerçeğe uygun bir şekilde kayıtlara alınması ve bunun denetiminin ilgili taraflarca yapılması olası riskleri ortadan kaldırmak adına oldukça önem arz etmektedir. Bu durum da etkin ve başarılı bir denetimin ve denetim kalitesinin önemini ortaya koymaktadır. Türev araçların kullanımları, sözleşmeleri, muhasebe uygulamaları ve hukuki düzenlemeleriyle kendine özgü birtakım kuralları vardır. Günümüzde kullanımının yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte türev araçların daha detaylı denetimini de gerekli kılmıştır (Ayaydın, 2018: 40). Uygunluk denetimi kapsamında yasa koyucu tarafından oluşturulan ve denetlenmiş olan finansal tablolar, hukuk kurallarına uygun bir şekilde hazırlanmış olduğunu da gösterir. Aynı zamanda bu finansal tablolar vergi beyannamelerini oluşturacaklarından, bu tabloların güvenilirliği, devlet tarafından yapılacak bir vergi denetiminin riskini azaltır. Vergi gelirlerinin artması da devlete yardımcı olur (Dede, 1995: 62).

Denetçilerin denetlenen firmanın finansal tabloları hakkında görüşlerini açıkladıkları denetim raporları, kaliteli bir denetim mekanizmasının var olmasıyla ortaya çıkmakta ve pek çok çıkar grubunu ilgilendirmektedir. Denetim raporları ayrıca denetlenen şirketlerin genel kurullarının, ortaklarının, finans kuruluşlarının ve halka açık şirketlerin yatırımcılarının verecekleri kararlara da temel teşkil etmektedir (Karahana, 2018: 52). Ayrıca, kaliteli bir denetim sürecinde ortaya çıkan denetim raporu sayesinde şirket ortakları

yaptıkları yatırımların ne derece isabetli olduğunu öğrenmenin yanında gelecekte yapılması planlanan yatırımlar hakkında da karar verebilmektedirler. Eğer halka açık bir işletme denetlenmiş ise hissedarlar denetim raporunu kullanarak yatırımlarının karlılığını ölçeceklerdir. Denetlenen şirkete kaynak sağlayan finansman kuruluşları, kullandıkları fonların zamanında geri ödenip ödenmeyeceğine ilişkin analizleri denetlenmiş mali tablolara ve bağımsız denetim raporuna bakarak yapacaklardır. İşletme yönetimi, ilgili faaliyet dönemindeki mevcut başarının veya başarısızlığın ölçülüp raporlanmasında denetim raporunu ispat aracı olarak kullanacaktır. Tüm bu menfaat gruplarının kararlarını etkileme derecesine sahip olan bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği de ancak yapılan denetimlerin kalitesiyle ölçülebilecektir (Göger, 2006: 92). Bütün bunlarında dışında, mevduat sahipleri elde ettiği faiz gelirlerini, türev araç işlemlerinden kaynaklı kur riskinden korunmak amacıyla yapıldığını göstererek vergi usulsüzlüğüne yönelebilmektedirler. Gerçekte faiz geliri olan ve gelir vergisi kesintisi yapılacak olan bu işlemde kur riskinden korunmak amaçlı yapıldığını belirtilerek vergi kesintisinin yapılması yine kaliteli bir denetim mekanizması ile engellenebilir (Ayaydın, 2018: 69).

5. SONUÇ

Ekonomik yapı içerisinde riskle baş edebilmek amacıyla türev araçların kullanımı yaygınlaşmıştır. Ve nitekim türev araçlar petrolden demire; gümüşten ülkeler arası döviz kurlarına ilişkin ürünlere kadar kullanım alanını genişletmiştir. Kullanım alanı bu kadar ilerleyen bu ürünlerin sözleşme çerçevesinde kontrol altına alınması elbette kaçınılmaz olacaktır. Bu işlemi de denetim fonksiyonunu üstlenen taraflar yapmalıdır. Çünkü bu sözleşmelerde yer edinen sözleşme şartları, sözleşmenin düzenlemesi ile ilgili kurallar türev araçların temelini oluşturmakta ve bunların etkin kontrolü de denetimin temelini oluşturmaktadır. Hızla gelişim gösteren dünyada küresel birçok firma finansal ihtiyaçlarına karşılık için çeşitli yollara başvurmuş, türev araç kullanımı da bu yollardan biri olmuştur. Ancak türev araçların kullanımında uyulması gereken muhasebe standartlarına uyulmaması ve denetim yapan firmaların bunu yeterince önemsememesi bu araçların kullanımıyla ilgili ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Zira, türev araçların kendilerine özgü kullanımları, muhasebeleştirme ve vergilendirme işlemleri bulunmaktadır. Denetim aşamasında, bu kurallar bir bütün olarak değerlendirilmeli ve gereken hassasiyet denetçi tarafından ortaya konulmalıdır. *Aksi takdirde, kaliteli bir denetim sürecinin ve beraberinde getirdiği bağımsız denetimin*

olmaması türev araçların manipülasyon aracı olarak görülmesine ve haliyle firmaların olduğundan farklı görünme gibi bir çok sorunu gündeme getirecektir.

Denetimin en temel amacı türev araçların kullanımında ortaya çıkan muhasebe kayıtlarıdır. Bu finansal tabloların denetimi için önemlidir. Türev araçların muhasebe kayıtlarında yer alması ve muhasebeleştirilmesine ilişkin farklılıklar söz konusudur. Dönem sonu işlemlerinde ve muhasebe kayıtlarında kullanım amaçlarına göre farklılıklar taşıyan türev araçlara ilişkin örnekler verilmiştir. Bu örneklerde, TMS/TFRS'ye göre kayıtlar yapılmış ve bunların mali tablolara olan etkisi ve güveni ortaya konulmak istenmiştir.

Görüldüğü gibi gerek türev araçların kullanımıyla ilgili gerekse bunların güvenilir, doğru ve tarafsız bir şekilde muhasebeleştirilip; finansal tablolara aktarımıyla ilgili her süreçte denetim vazgeçilemez bir unsur niteliği taşımaktadır. Kaliteli bir denetim süreci, şirketlerin sahip ve ortaklarının, yöneticilerinin, diğer menfaat sahiplerinin ve devletin çıkarlarını üst düzeyde tutma açısından oldukça katkı sağlayıcıdır. Bu çalışmada, türev araçların muhasebeleştirilmesinde ve denetlenmesinde ortaya çıkacak olası hataların, risklerin minimize edilebileceği yönünde katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Acar , D., Senal , S., & Usul , H. (2011). Bağımsız Denetim Kalitesi: Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma. *SÜ İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(22), 273-306.
- Ayaydın, G. (2018). Bağımsız Denetimde Türev Araçların Yeri ve Önemi. *Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Muhasebe ve Denetim Programı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.*
- Balsarı, Ç. (2016). Denetim Kalitesi. *Dayanışma Dergisi*(124), 8-13.
- Bozdoğan, T. (2014). *Bağımsız Denetimde Kalite Kontrol (1.Baskı)*. Ankara : Detay Yayıncılık.
- Ceylan , A., & Korkmaz, T. (2004). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Dalak, G. (2000). Denetim ve Kalite Denetimi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 65-79.
- Dede, H. (1995). Sermaye Piyasası Mevzuatına Göre İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında İşlem Gören Sürekli Denetime Tabi Şirketlerin Ara Mali Tabloların Düzenlenmesine İlişkin Esaslar ve Bağımsız Dış Denetimi. *Marmara Üniversitesi İşletme Ana Bilim Dalı, Muhasebe-Finansman Bilim Dalı, İstanbul.*

- Ersoy, E. (2011). Türkiye'de ve Dünya'da Organize Türev Piyasaların Gelişimi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(51), s. 63-80.
- Göğer, T. (2006). Türkiye'de Bağımsız Denetim Uygulamalarında Bağımsız Denetim Kalitesini Belirleyen Etmenler ve Türkiye'deki denetim Firmalarına Yönelik Bir (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Marmara Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı*.
- Güredin , E. (2014). *Denetim ve Güvence Hizmetleri (14.Baskı)*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Güredin, E. (1995). *Denetim*. İstanbul: Muhasebe Esntitüsü Yayın (4.Baskı).
- Karadağ, İ. (2008). Vadeli İşlem Piyasalarında, Türev Ürünlerden Biri: Forward İşlemlerinin Hukuki Yapısı,Vergisel Boyutu ve Muhasebe. *Yaklaşım Dergisi*(60).
- Karahan, A. (2018, 06 27). Bağımsız Denetçinin Mesleki Süpheciliğinin Denetim Standartları Bağlamında Denetim Kalitesine Etkisi ve Bir Araştırma . *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* .
- Kayahan, C. (2009). Finansal Türevler: Efsaneleri ve Algılanma Hataları. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23-37.
- Küçükkocaoğlu, G. (2019, 15 03). *Türev Piyasalar*, <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/>.
www.acikarsiv.gazi.edu.tr/File.php?Doc_ID=9876. adresinden alındı
- Önce, S. (1995). *Türev Ürünlerin Muhasebe Sorunları ve Bankalar için Muhasebeleştirme Şekilleri* . Eskişehir: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Örten , R., & Örten, İ. (2001). *Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları*. Ankara : Gazi Kitabevi.
- Parlakkaya, R. (2005). *Finansal Türev Ürünler ile Mali Risk Yönetimi ve Muhasebe Uygulamaları* . Ankara: Nobel Yayın Dağıtım .
- Selvi, Y. (2000). *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi*. İstanbul : Rem Ofset .
- Şenyiğit , Y., & Zeytinoğlu, E. (2014). Zorunlu Denetçi Rotasyonunun Denetim Kalitesi Üzerindeki Etkileri. *İ.Ü.İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Esntitüsü Yönetim Dergisi*, 25(77), 79-98.
- Yücel, E. (2015). Türev Ürünlerin Manipülasyon Aracı Olarak Kullanılması ve Bağımsız Denetim Sorunları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe ve Denetim Porgramı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul .